

U Beču je 18. srpnja g. 1848. počela izlaziti »Allgemeine Slawische Zeitung« s geslom »Demokratie-Federation freier Völker«. U listu 2. rujna 1848. čitam:

»B. Agram, 27. August. Doktor Gaj war unstreitig einer derjenigen Patrioten, die an dem nationalen Wiederaufleben der Kroaten, somit auch der Südslaven Anteil nahmen, die Idee des Illyrismus, dh. die endliche Vereinigung aller südslavischen Stämme zu einem nationalen Körper beseelte auch ihn. Daher die Verfolgungen, die er mit den übrigen Patrioten von Seite der magyarischen und magyarisch gesinnten Journalistik ich meine Abhandlung über die Schlösser zu erdulden hatte, daher die fanatische Erbitterung der unter der Maske einer liberalen Opposition sich zeigenden Aristokratie gegen die südslavischen Patrioten und deren demokratische volksümliche Tendenzen.

Wie aber der Patriotismus der Südslaven die Kinderschuhe beiseite gelegt und, aus der phantasiereichen, sorgenlosen Anfangsperiode herauslebend, zeigte er sich, dass mancher Patriot der nun gestellten Aufgabe nicht gewachsen war, es schwankten einige, stolperten und fielen. Unglücklicherweise traf dieses Los auch H. Gaj. Der Spender der Gaben bedachte ihn nicht insoweit. Das schwache Licht des H. Gaj, das seiner Umgebung nun klar wurde, sah sofort nur ein sonderbares buntes Gemenge von spanischen Windmühlen und Königskronen und die fieberhaft reizbare Phantasie zerrüttete sein ohnedies zum Mistizismus geneigtes Gemüt: Doktor Gaj zerfiel mit sich selbst. Es braucht kaum gesagt zu werden, dass er auch inbezug auf die Aussenwelt aus dem Zustande der Harmonie heraustrat. Doch nun, das letztere muss der Wahrheit

zuliebe genauer gesagt werden. In dem Masse als der zerrüttete Seelenzustand des Doktor Gaj ihn in auffallend schiefe, zweideutige Stellung brachte endlich sein innerstes Leid, das ihn wie ein stetes Feuer, wie eine nie zu stillende Leidenschaft verzehrte, seit der fameusen Exfürst Miloš-Gaj'schen Geldangelegenheit die Augen der Welt enthüllte, in demselben Masse beruhigte, besänftigte sich die dem armen Doktor Gaj verher höchst feindliche, ihn mit Gift und Galgen bedrohende magyarische Aristokratie, vulgo liberale Opposition, so auch deren Emanation, die magyarische Journalistik und die böse Zunge verstimmte gänzlich. Ja, jener glühende Hass gegen Doktor Gaj, jene furchtbare Rache, die ihn treffen sollte, jene Grausen erregenden, kanibalschen Drohungen, die ihm vom Magyarentum zugemutet waren, diese über dem Haupt des armen Doktor Gaj zusammengetürmten, Verderben drohenden Gewitterwolken lösten sich ruhig, verschwanden und im Hintergrunde erschien das heitere, freundlich nickende magyarische Ministerium. Infolge einer undwiderstehlichen Macht der Verwandtschaft und Sympathie die nach dieser Erscheinung das zerrüttete Gemüt erfasste, kam der gute Doktor Ludwig Gaj im strengsten Inkognito in Pest an und machte den ungarischen Ministern also gleich nach der Ankunft seine Aufwartung.

Vielleicht fände sich noch jemand so naiv und fragte, warum denn eigentlich Doktor Gaj den Besuch den Herrn Ministern abgestattet habe.

Dass aber Doktor Gaj in Pest gewesen war und mit dem ungarischen Ministerium intime Unterredung gepflegen hat, dafür bürgte ich.

Priopćio Dr. Fr. Ilešić.

BELOKRANJICA.

Tamo na jugoistočnoj granici Slovenije, gde prelazi srednjeevropski alpijski način života u oblast istoka, živi u Beloj Kranjskoj (Belokrajini), dobar puk, koji je gotovo do dana današnjega sačuvao svoje stare slovenske običaje i svoju slikovitu, šarenu, narodnu nošnju, no koja sve više nestaje dok na kraju ne propadne u zaborav. Je li taj narod od prirode nagrađen jačim pojmom osećanja za svoj slavenski patriotizam i stare narodne tradicije?

Naša slika predstavlja jednu između najvećih slovenačkih mučenica za narodnu stvar, jednu od najboljih Belokranjica, Ka-

tarinu Županić¹ iz Gribalja i to u narodnom odelu, kao što ga nose u Beloj Krajini Poljčice iz podzemaljske župe.

Njezin tip je upravo belokranjski: visoka žena izduženog lica i fino rezanog profila, kao što se često nalaze uz Kupu između Vinice i Metlike u Belokranjaca, u čijim žilama struji još dosta krvi starog hrvatskog

¹ Majka ministra n. r. Dr. Nike Županića, živela 1855.—1921. (Uporedi »Slovenski Narod«, LIV. 164, str. 3, 4, št. 172, str. 6. Ljubljana 1921.).

Belokranjica. (Kat. Županić, po slici I. Vavpotiča.)

plemstva, vlastelinstva i slobodnjaštva.² Žena je glatko počešljana »na pržčo« košto je običaj u Beloj Kranjskoj, na glavi nosi svilenu jagodasto-crvenu maramu (»robec«), svezanu pod bradom tako, da oba kraja mašu preko grudi. Ispod marame visi čipkama obruljena »jalba« (drugdje u Belokrajini nose razne »jugle« ili »poclje« a u susednoj Hrvatskoj poculice, znak žene i

² U zamku Pobrežu kod Adlešiča živeli su Lenkovići iz Like; u Gradacu Gusići isto tako Ličani po poreklu; na Svibniku kod Črnomlja i u Gribljama žive još danas Kukari; u Vranovičima i u Gradacu Beličići, Županići, Šimunići i t. d., koji su najverovatnije došli oko 1630. iz Draganića kraj Karlovca.

ozbiljnosti bračnog života), koja neposredno pokriva kosu. Gornji deo tela, grudni koš i ruke, pokrivaju beloplatneni »rokavi«; preko donjeg tela pak visi na »ramenicama« do košćica »robača« od belog platna sa širokim naborima. Ispod »robače« povezana je onda preko tančina donja robača, »dolenjka«; iznad robače pak leži spreda »zastor« na belom traku preko crveno-crnog »pasa« ili »tkanice«. Ispod rukavaca oplečka vise čipkama urešene narukvice (»naroke«), često crveno izvezene geometrijskom ali još uvek bilinskom ornamentikom. Ramena »rokava« su »izraličana« crnovezenim »kozicama«.

To je nošnja Poljčice iz Gribalja u Belokrajini. Često su Belokranjice nosile ispod »rokava« neke vrste gornju kratku košu-

ljicu, kod Crnih Kranjaca »ošpetel« nazvanu. Čipele (»čizmic«) bahu na »zaplet«, po neki puta nosilo se kožom obšivene vunene opanke (»kopice«).

U zimsko doba nosile su Belokranjice »zabunec« ili »kožuh« ukrašen bilinskim motivima u crvenoj boji ili yunen »veliki robec« preko leđa. Nekada su devojke imale preko čela prvezanu »partu« urešenu crvenim i belim zrcima od stakla. Naša slika predstavlja odelo, kao što su ga nosile venčane žene u podzemaljsko-metličkom polju u Beloj Krajini.

U pogledu psiholoških osobina Belokranjci su, živeći u milom podneblju i plodnoj ravnici uz Kupu, isto tako meki i osećajnog značaja kao što je mekan i tok linija na njihovim licima. Nemaju ništa grubog na sebi kao što je obično kod fizionomija severnjaka. Značaji su nežnog osećaja, gotovo slavensko-sentimentalni i upravo takvo je i opštenje između Belokranjaca.

Jednu od pravih belokranjskih duša predstavlja naša slika od ljubljanskog umetnika Ivana Vavpotiča iz godine 1924. Model je psihološki i spolja dobro pogođen. Dušeslovno je obeležio ženu time, što ju je postavio u crkvu pred raspeće sklopljenih ruku. Mirna, bela postava u polumraku

crkve dejstvuje na osećaj gledaoca: te na pola oborene oči i nepomično lice govore kao resignacija sama. I u takovih mirnih lica kriju se prestale borbe, žalosti i očajanje. Uporedi samo Michelangeloovo Pieta ili Meštovićevo »Moju majku«. Čudnovato je, da Meštovićevo slavna skulptura i naša slika od J. Vavpotiča nalice jedna na drugu nu da su po svom postanku sasvim nezavisne u koncepciji. Sva dobrota žene i majke odseva sa mekog obraza, sva patnja oko vaspitavanja njezine osmero dece, sva bolest majke, koja je imala u ratu svih sedam sinova i koju su austrijski ratni žandari progonili zbog srbofilstva i jugoslovenske svesti, njezine i njezine dece. Zato je umetnik udahnuo slici resignativan mir, postavio je tu majku u crkvu pred Razapetog, gde traži utehu bolesnoj duši. Čini se, da ju je i postigla u očima napaćenog Božjeg Sina. Ono plamtenje crvenog kandila pred raspećem, koje baca mistične reflekske po telu Krista, dejstvuje još mirnije na mir prizora.

Naša slika predstavlja jednu od najboljih matari, psihološki i etnografski pravi tip Belokranjice.

Stanko Vurnik.

PUBLIKACIJE.

Najstariji dalmatinski rukopis *Evangeliarium Spalatense*. Paleografska studija o nepoznatoj školi poluuncijale osmog stoljeća. Napisao Viktor Novak. Split, Narodna tiskara, 1923. (I. prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku god. 1923) 8°. 88 str. + 7 tablica faksimila.

Već u svojoj monografiji o beneventanskom pismu (*Scriptura Beneventana*, Zagreb 1920.) imao je autor ove paleografske studije priliku da prikaže specialan razvitak, kojega je imala beneventana, kao vrsta latinskog pisma srednjevekovne Europe, u Dalmaciji od X. do XIII. stoleća. O vlastitom životu i evoluciji latinskog pisma u srednjevekovnoj Dalmaciji govori i ova studija o »splitskom evangelijariju«, samo ne baziraju njezini rezultati na onako velikom broju rukopisa, kao što studije o beneventanskom pismu, nego su utvrđeni u glavnom samo na osnovi jednog, to jest kodeksa splitskog kaptola, koji obuhvata tekst evangelija a u literaturi je poznat pod imenom »splitskog evangelijarija« (*Evangeliarium Spalatense*). Baš ova literatura zanima autora u uvodu njegove studije i daje mu priliku da korigira mnoga pogrešna mišlje-

nja (naročito Devića i Neumanna) o inače tako duغو u naučnom svetu nepoznatom splitskom kodeksu. Moderna paleografska metoda je dovela gospodina Novaka do sasvim novih rezultata, koji nisu važni samo za istoriju razvitka latinskog pisma u našoj zemlji, nego u ondašnjoj Europi uopšte. S doslednom metodom, koju znamo i iz drugih njegovih paleografsko-diplomatskih radova, vodi nas autor do svojih rezultata. »*Evangeliarium Spalatense*« je napisan osobitim tipom polu-uncijale te je prema mišljenju gospodina Novaka nastao u Splitu u drugoj polovini VIII. stoleća kao elaborat jedne mlade paleografske škole, koja, inače bez velikih umetničkih tradicija, pokazuje frapantne sličnosti i paralelu sa savremenom čuvenom paleografskom školom polu-uncijale u Toursu u Francuskoj (prim. slovo r). Postanak splitske škole je savremen s reorganizacijom solinske hierarhije u Splitu na kraju VIII. stoleća u vreme nadbiskupa Ivana Ravenjanina. U detaljnoj paleografskoj analizi pisma glavnog teksta »splitskog evangelijarija«, kojega je pisalo šest pisara, prikazao je gospodin Novak karakteristične znakove splitske polu-uncijalne škole. Ova pokazuje uz dosta